

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ. ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, СТРУКТУРИ ТА СТИЛІСТИКИ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

УДК 007:304:070

В. П. Бурмака

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

І. Л. Михайлин

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

На потрібному місці в потрібний час (про харківських журналістів і газету «Панорама»)

Бурмака В. П., Михайлин І. Л. На потрібному місці в потрібний час (про харківських журналістів і газету «Панорама»). На тлі доби розкрито історію газети «Панорама», яка видавалася в Харкові в 1991–2001 рр.; подано склад її редакції, висвітлено інформаційну політику. Відзначено, що часопис вміщував багато полемічних матеріалів, приділяв посилену увагу інформуванню громадян про культурний розвиток міста, репрезентував особистість через жанр інтерв'ю, показано умови та причини припинення видання.
Ключові слова: *українська журналістика перших років незалежності, харківська преса, газета «Панорама».*

Бурмака В. П., Михайлин І. Л. На нужном месте в нужное время (о харьковских журналистах и газете «Панорама»). На фоне эпохи показана история газеты «Панорама», которая издавалась в Харькове в 1991–2001 гг., подан состав ее редакции, освещена информационная политика. Отмечено, что газета помещала много полемических материалов, уделяла усиленное внимание информированию граждан о культурном развитии города, представляла личность посредством жанра интервью, показаны условия и причины прекращения издания.
Ключевые слова: *украинская журналистика первых лет независимости, харьковская преса, газета «Панорама».*

Burmaka V., Mykhailyn I. At the right place at the right time (about Kharkiv journalists and the newspaper «Panorama»). The article focuses on the history of the newspaper «Panorama» published in Kharkov in 1991–2001 against the background of the era. Authors report about its editorial board and information policy. It is noted that the newspaper put a lot of polemic material, informed citizens about the cultural development of the city and represented a person by the genre interview. The conditions and reasons for discontinuation of the newspaper are also represented in the article.
Keywords: *Ukrainian journalism of the first years of independence, the Kharkov press, the newspaper «Panorama».*

Вступ. Засоби масової інформації, зокрема газети, відіграють у житті суспільства надзвичайно важливу роль. Не без підстав журналістику називають «четвертою владою». Поза цим часописи ще є й цінним джерелом пізнання суспільних процесів і, в тому числі, суспільної свідомості на різних щаблях її розвитку. «Газети, – писав А. Шопенгауер, – це секундні стрілки історії» [3:27].

Особливе місце в інформаційному просторі займає регіональна преса. На відміну від центральних видань, столичної журналістики, її вивчає значно менше число медіадослідників. А дарма. Досвід і соціологічні дослідження

засвідчують, що саме місцева преса має особливо сумлінних читачів. Інтерес до неї ґрунтується на потребі людини знати своє найближче соціальне довкілля. Повноцінне вивчення регіональної преси, крім браку дослідників, наштовхується на істотні перешкоди: не вистачає документальних даних (мемуарів, листів), які б могли пролити світло на віддалені, а можливо, не такі й віддалені організаційні та творчі процеси, невблаганний час стирає з людської пам'яті важливі й цікаві деталі навіть недалекого минулого. Тому надзвичайно важливо зафіксувати в наукових дослідженнях факти, явища й процеси творення

й розвитку харківської періодики за свідченнями її безпосередніх учасників. До їх числа належать автори цієї розвідки. **Актуальність** нашої невеличкої праці зумовлена тим, що вперше в українському пресознавстві втілюється спроба дати оцінку й накреслити нарис історії обласної газети «Панорама». Тим паче, що для такої розвідки наспіла й слухна інформаційна нагода – двадцять п'ять роковини від часу появи її першого числа.

Історіографія та джерела. Ідея необхідності вивчення української регіональної журналістики в аспекті історії та сучасності останнім часом знаходить багатьох прихильників. Професор Валентина Галич, яка очолювала кафедру журналістики Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка, провела разом зі своїм колективом дві наукові конференції «Регіональні ЗМІ: історія, стан та перспективи розвитку». Перша пройшла 20–21 березня 2008 року, а друга 23–24 березня 2012 року. Матеріали кожної з цих конференцій виходили у світ у трьох томах [7; 8], що свідчить про велику кількість учасників, а відтак і зацікавленість у наукових колах проблемами розвитку регіональної преси.

У тому ж 2008 році, коли пройшла перша конференція в Луганську, на іншому кінці нашої країни, у Кам'янці-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка 9–10 жовтня відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми регіональної журналістики в Україні». У доповіді, яку там виголосив І. Л. Михайлин, йшлося про регіональність як одну з провідних засад розвитку української журналістики [6]. Цей же автор відзначився цілісною книжкою з історії журналістики Харківської губернії [5]. Широко відомі праці С. А. Костя про західноукраїнську пресу першої половини ХХ століття [4]. На кафедрі історії журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка створене комплексне, системне дослідження з історії київської преси, яке складається з історичного нариса та анотованого бібліографічного покажчика [1; 2]. Наша розвідка займає проміжне місце між медіакритикою та історією журналістики. Видання, про яке ми маємо намір розповісти, ще пам'ятають харків'яни старшого віку. Для них це сучасність. Але для більшості громадян це вже історія. Тим важливіше залишити наші свідчення про цей непересічний часопис.

Методи дослідження. Найкращим методом у нашому випадку є мнемонічна репрезентація. Вона поєднуватиметься з елементами культурно-історичного методу та методом емпіричного розгляду окремих чисел часопису.

Результати й обговорення. Переломним в історії харківської журналістики став 1987 рік. Найсміливішою серед харківських газет виявилася молодіжна «Ленінська зміна» (головний редактор – В'ячеслав Новиков; журналісти – Іван Бабенко, Роман Гнатишин, Леонід Курохта, Євген Ходун та ін.). Поворотною в справі демократизації, оновлення нашої преси стала оприлюднена цією газетою 4 серпня того року стаття відомого харківського письменника Юрія Стадниченка «Два крила нашої духовності». У ній йшлося про нагальні проблеми нашої культури, зокрема доводилася необхідність повернення повноцінного статусу функціонування українській мові, яка тоді була витіснена з багатьох сфер суспільного життя. Ідеї та настрої цієї статті підтримала значна частина харківської інтелігенції.

На прогресивній позиції стала й очолювана Євгеном Івановичем Каульком редакція газети «Соціалістична Харківщина» (що в січні 1991 року дістала назву «Слобідський край»), у якій плідно працювали Віктор Галуок, Георгій Конопельцев, Микола Снаговський, Леонід Логвиненко, Микола Тараненко, Анатолій Тесло, Микола Хаблак, Ніна Чернова та ін.

Редакція газети «Вечірній Харків» (головний редактор Микола Соловійов) відповіла на демократичні зрушення переводом своєї газети з української на російську мову видання, що, однак, не потягло за собою збільшення її накладу і не дало популярності. Четвертою газетою Харкова був щоденний часопис Харківського обкому КПУ «Красное знамя», який видавався російською мовою. Від 1969 року (час заснування «Вечірки») Харків залишався містом чотирьох газет.

У серпні 1988 року в Харкові вперше з'явилася газета демократичного спрямування. Вона мала назву «Ориентир. Депутат и профсоюз»; не була органом комуністичної партії чи радянської влади, виходила російською мовою. Від розгорнутої назви згодом залишилося тільки одне перше слово. Головними редакторами газети були Олександр Волосов та Валерій Дашевський. До цих газет, а потім і до інших, спрямували свої дописи небайдужі харків'яни. Серед активних,

компетентних, правдивих журналістів того часу були Олександр Мартиненко, Володимир Ревенко, Юрій Ворошилов, Юрій Величко, Роман Гнатишин, Володимир Науменко, Ірина Мироненко, Євген Ходун (останні чотири – працівники журналу «Березіль»), Леонід Мачулін, В'ячеслав Проненко (радіожурналіст), Юрій Хомайко, В. Христоев (головний редактор газети «Прикордонні вісті»), Всеволод Чебодаєв (радіожурналіст), Юрій Горажій, Микола Пахнін, Сергій Потімков (тележурналісти) та ін.

Це був час сміливих, але недовготривалих пресових проєктів. Крім названих газет «Ориентир» і «Прикордонні вісті», Харківська крайова організація Народного руху України в 1990–1991 роках видавала ще газету «На сполох». Харківська міська рада в 1991 році розпочала видання газети «Слобода», у 1992 році вийшли у світ перші числа журналів «Бурсацький спуск» та «Чумацький шлях», яким, однак, так і судилося залишитися єдиними книжками цих часописів. Але були й більш успішні, тривалі проєкти. До їх числа належала щотижнева газета «Панорама». Її перше число вийшло у світ п'ятого січня доленосного 1991 року. Редакція часопису розмістилася в Держпромі. Виходила газета по суботах. Видавцем її стала творча організація журналістів редакції: головний редактор – Микола Михайлович Сорокопуд, редакційна колегія – Віктор Биховський, Олександр Голуб, Галина Ротасенко (заступник головного редактора), Віра Карачун, Василь Чигрин (відповідальний секретар); літературний редактор – Інна Недашківська; фотокори – Н. Бежина, В. Чурсін; стиль і дизайн – І. Макаров, Г. Пустоварова. Пізніше до редакції увійшов Євген Катаєв.

Це були журналісти, які раніше працювали співробітниками газети «Красное знамя», але не погоджувалися з партійним цензуванням своїх матеріалів та диктаторським впливом комуністичної партії на газету, а відтак вирішили на чолі із заступником головного редактора партійного монополіста (а саме таку посаду обіймав у «Красном знамени» Микола Сорокопуд) вирушити у вільне плавання. Газета проголосила двомовний статус; матеріали в ній друкувалися українською і російською мовами.

Визначальним суспільно-політичним процесом того часу було становлення суверенної України. Отож відразу «Панорама» виступила речником наукового та морального

обґрунтованого патріотизму й багато місця своєї площі надавала для обговорення важливих питань розвитку нашого суспільства. Полеміка буквально вибухнула на її сторінках. Правда опинилася на ринку ідей віч-на-віч із брехнею, одягненою в лахміття інсинуацій, фальсифікацій і псевдонаукових, ідеологічно заангажованих концепцій. Марно було сподіватися, що вона переможе сама по собі, лише тому, що вона – правда. Її необхідно було боронити, доводити.

Предметом дискусії дуже часто ставала історія. У редакції добре розуміли, що важливою конституційною ознакою нації є спільна історична свідомість. А тому національне будівництво не в останню чергу мусить бути спрямоване на подолання імперських міфів, розкриття десятиліттями, а то й століттями злочинно приховуваної правди. «Панорама» подавала багато матеріалів про історію міста Харкова, обґрунтовуючи його український дух і характер, висвітлюючи діяльність у ньому українських письменників, учених, музикантів, театральних діячів.

Навіть у Києві не було газети, яка б так широко подавала на своїх сторінках ідейні баталії між своїми авторами. Багато резонансних матеріалів В. Бурмаки, Ю. Величка, Т. Земляної, О. Гавриленка, М. Смолякова, М. Солоненка та інших оприлюднила тодішня «Панорама». Традиційним було залучення до дискусії й читацьких листів.

За часів комерціалізації, примітивізації масової комунікації особливо цінною є газета (радіостанція чи телеканал), програму, напрямок і реальну діяльність якої відзначають справді культурні чинники. Як писав Марк Твен, «Безпринципна газета щоденно пришвидшує моральний розклад мільйона зіпсованих читачів; навпаки, газета з високими принципами щодня допомагає мільйонові інших людей ставати кращими».

Народження і становлення Української державності супроводжувалося економічною кризою країни, спричиненою не в останню чергу ініційованим з боку Росії свідомим розривом традиційних ділових і партнерських стосунків між українськими й російськими підприємствами, скасуванням замовлень, відмовою від співпраці. Логіка колишньої метрополії полягала в тому, щоб довести, нібито Україна без Москви приречена на економічну загибель, а порятунок полягає в тому, аби чимшвидше реставрувати СРСР.

Українська преса опинилася в скрутному становищі. Громадяни, поставлені на межу виживання, не могли дозволити собі передплачувати чи купувати улюблені газети і журнали. Після успішного старту газета «Панорама» невдовзі змушена була пережити нелегкі часи. Вихід було знайдено в тому, щоб запросити до числа співзасновників Харківську обласну раду. Таке рішення було реалізоване в 1993 році. Газета «Панорама» стала отримувати дотацію з обласного бюджету, що дозволило їй вистояти в період поглиблення економічної кризи в Україні.

Газета всебічно інформувала харків'ян про життя регіону. Характерною рисою «Панорами» була ряснота матеріалів з культури, мистецтва, різноманітних аспектів духовного життя, вміщуваних у рубриках «Відродження», «Культура», «Золоті пера Слобожанщини», «Не хлібом єдиним», а не зрідка – і «Самопізнання», «Харківська старовина», «Сім'я та школа».

Зі сторінок газети заговорили харків'яни, видатні представники харківської територіальної громади і просто цікаві люди. Редакція успішно розвивала й використовувала жанр інтерв'ю, подаючи практично в кожному числі розмову з цікавою людиною, яка репрезентувала інтелектуальний чи мистецький Харків. Часто ці інтерв'ю набували не інформаційного чи проблемного, а портретного характеру, подаючи повномасштабно, у професійному та буденному вимірі конкретну людину, з її оцінками, думками, життєвим досвідом.

Таким чином, «Панорама» цілком відповідала завданням якісної журналістики, загальної газети – бути універсальною за змістом, розповідати читачам про всі галузі суспільного життя, жваво та дохідливо подавати на своїх сторінках історію сучасності.

Ось, наприклад, три числа газети з початку, середини й кінця 1996 року: січневий № 5; червневий № 26 та грудневий № 50.

У першому йшлося про будні Харківського інституту сходознавства та міжнародних відносин «Харківський колегіум» (М. Смоляков «Уроки історії»), політичну культуру нашого суспільства (В. Бурмака «Що робити з провокаторством?»), про нову поетичну книжку Олексія Ковалевського «Сніг на Спасі» (Микола Козак «Під Кобзаревим небом»), навчально-методичний посібник про здоров'я людини М. Гуревича «Джерело радості» (С. Мурзакова), концертну діяльність

Харківського Будинку органної та камерної музики (І. Присняк), про нову шкільну навчальну дисципліну «Основи прав людини» (С. Доніна), роботу харківської школи для незрячих дітей (І. Любимова), дитячої музичної школи № 1 імені Л. ван Бетховена (інтерв'ю В. Карачун з директором школи Н. Ковальчук), НДІ автоматичних систем управління транспортуванням газу (В. Дубровський). До того ж буди вміщені чотири матеріали з ілюстраціями про різноманітні художні виставки, відкриття меморіальної дошки з барельєфом поета Бориса Чичибабіна (В. Яковлева, В. Чурсін).

У № 26 (1996) газета «Панорама» розповіла про роботу з обговорення «Книги пам'яті України» на Харківщині (Т. Величко), нової Конституції України (О. Котляр), історію українського бібліофільства (В. Бурмака), краєзнавчий музей у селі Пересічному Дергачівського району (О. Кун), побутову сімейну культуру (І. Ругалева), використання досвіду шкільництва США (Н. Кузнецова), життєвий та творчий шлях журналіста В. Павленка (інтерв'ю М. Смолякова з В. Павленком). Там само – дев'ять матеріалів про театральні вистави, виставки, конкурси та фестивалі на Харківщині, три матеріали про роботу місцевих ЗМІ (В. Биховський, З. Наток), уривок мемуарної прози з харківського журналу «Тёмные аллеи» (О. Гончаров), звернення до широкої громадськості України ініціативної групи з підготовки та проведення установчої конференції із створення Української ліги захисту культури (Т. Шумкова, Н. Бежина).

№ 50 газети «Панорама» (1996) містив чотири повідомлення про виставкову діяльність (Н. Бежина, Н. Бондарева, О. Котляр), три дописи, що репрезентували творчість харківських поетів: А. Перерви, А. Казакова (Т. Земляна), М. Львович (В. Бурмака), чотири матеріали про діяльність харківських мас-медіа (В. Данилов, В. Биховський, З. Наток), інтерв'ю, статті, нариси про роботу Національної ради з дизайну (Т. Бабіна, О. Бойчук), про навчальну діяльність Харківського обласного центру професійної орієнтації (І. Борисова), творчість скульптора О. Кудрявцевої (В. Путятін), діяльність академічного драматичного імені Т. Г. Шевченка театру «Березіль» (В. Яковлева), продюсерського центру «Амплуа» (К. Макаренко), статтю А. Криганова «Чи потрібна Україні археологія?». Були

опубліковані ще два матеріали про іноземну культуру: наукову діяльність Геродота та музичну – ансамблю «Бітлз».

Отже, маємо в підсумку 53 матеріали про культуру. Вони вміщені лише в трьох числах газети. Яка ж широка панорама життя на Харківщині подавалася в «Панорамі»? А подібних же чисел цієї газети вийшло 52 лише за один 1996-й рік. Погортайте сторінки трьох чисел будь-якої нинішньої обласної газети і спробуйте нарахувати там стільки ж матеріалів, присвячених соціокультурній проблематиці. Та ще й виконаних на такому, як у харківській «Панорамі», високому професійному рівні.

Газета «Панорама» існувала тривалий час. На початку 2000-х років склалися нові умови буття харківської та й у цілому української преси. На полі журналістики з'явилося багато нових мас-медіа. Істотну конкуренцію газетам уже становило місцеве телебачення. Редакція втрачала активних співробітників. Дехто помер (Є. Катаєв). Інші залишили «Панораму» і створили в Харкові власні продуктивні періодичні видання (О. Голуб у 1998 році заснував свою «Селянську газету»). Деякі журналісти залишали Харків і виїхали за

кордон (Г. Ротаєнко). В Україні хоча й дещо поліпшилося економічне становище, але урядова політика спрямовувалася на економію бюджетних коштів. Спочатку були урізані передбачувані для «Панорами» дотації. А потім Харківська обласна рада вирішила, що їй не потрібно мати дві газети; достатньо й однієї («Слобідського краю»). У цей час погіршав стан здоров'я головного редактора М. М. Сорокопуда. Газета опинилася в його власності, адже первісні засновники в газеті вже майже не працювали. За цих обставин він вирішив припинити видання свого часопису. Сталося це наприкінці 2001 року.

Незважаючи на те, що в Харкові продовжують реєструватися нові періодичні видання, насправді інформаційне поле міста бідне на якісні, професійно ведені часописи. У цьому сенсі приклад «Панорами» міг би багато чого корисного навчити сучасних журналістів. Як зрозуміло сьогодні, це був потужний націєтворчий проект. Для істориків нашого міста (місцевого самоврядування, культури, літератури, театру, шкільництва) газета є безцінним джерелом знань про час, який все далі відходить від нас у минуле.

Література

1. Волобуєва А. Формування преси Києва (1835—1918) / Анастасія Волобуєва, Наталія Сидоренко. — К. : Темпора, 2011. — 208 с.
2. Волобуєва А. Періодичні видання Києва (1835—1917 рр.) : покажчик / уклад. Анастасія Волобуєва, Наталія Сидоренко, Олександр Сидоренко, Олена Школьна. — К. : Темпора, 2011. — Т. II—IV.
3. Капелюшний А. О. Енциклопедія афоризмів і крилатих фраз «Журналістика — це спосіб життя» / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2004. — 576 с.
4. Михайлин І. Л. Лицар без страху й догани, або Степан Кость у колі своїх наукових студій / Ігор Михайлин // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. — 2015. — Вип. 40. — С. 5—20.
5. Михайлин І. Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії. 1812—1917 / І. Л. Михайлин. — Х. : Колорит, 2007. — 366 с.
6. Михайлин І. Л. Регіональні медіа в епоху глобального села / І. Л. Михайлин // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 17. — Кам'янець-Подільський, 2008. — С. 21—25.
7. Регіональні ЗМІ України: історія, стан, перспективи розвитку : мат. I Міжнар. наук. конф. : у 3 т. / відп. ред. В. М. Галич. — Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. — Т. 1—3.
8. Регіональні ЗМІ України: історія, сучасний стан та перспективи розвитку : мат. II Міжнар. наук. конф. : у 3 т. / відп. ред. В. М. Галич. — Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. — Т. 1—3.